

İslâm'da Evlilik ve Erkeğe Düşen Ahlaki Sorumluluklar*

Marriage in Islam and Moral Responsibilities of Men

Macide KÖSAL**

Öz

Yaratılmışlar arasında en değerli konuma sahip olan insan, doğduğu ilk andan itibaren bireysel ve toplumsal düzenin inşası noktasında derin bir anlam arayışı içerisine girmiştir. Fıtratsal bir hakikat olan bu arayışın en tatmin edici cevabı ise hiç şüphesiz ki aile kurumunda saklıdır. Zira toplumsal düzen, ancak sağlam temelli ailelerin bir araya gelmesiyle örülebilen bir yapıdır. Bireysel ve toplumsal nizamın koruyucu kalesi olan İslâm ise, bu noktada gerekli düzenlemeleri yaparak insanların zihinlerinde var olan karanlık odalara aydınlık getirmiştir. Bu makale, yanlış öğretiler altında zihnin belki de en büyük karanlığı konumunda olan aile kurumu için bilinen pek çok yanlış ışık tutarak çiftleri içlerinde bulunduğu mevcut kargaşadan ilahi düzene entegre etmeyi ve toplumun inşasına sarsılmaz bir çatı oluşturmayı hedeflemektedir. Bununla birlikte pek çok toplumda kadın ahlakına dair onca şey sıralanırken, erkek ahlakı konusunda bilgi ve anlayışın hâlâ yeteri düzeyde olmaması durumuna da aile içi sorumluluklar noktasında ayrı bir parantez açan bu çalışma, yüce Allah'ın kulları için belirlediği ilahi düzene atıfta bulunarak mevcut eksikliği gidermeyi planlamaktadır. İslâm, evlilik birliği içerisinde kadınlara olduğu kadar erkeklere de uymaları gereken birtakım ahlaki sorumluluklar yüklemiştir. Ailenin idare ve yönetimini hakkıyla yerine getirmesi, iffetini harama karşı muhafaza etmesi, aile içi sorunlar karşısında İslâm'ın sunmuş olduğu çözüm önerilerini iyi algılayıp uygulaması ve hanımına karşı hoşgörüyü ön planda tutması erkeğin bahsi geçen sorumluluklarından başlıcalarıdır. Üzerinde durduğumuz bu temel sorumluluklardan hedeflenen, erkeğin aile içi konumunu İslâmî perspektiften okuyucuya sunmaktır. Bu çalışma ile ahlaki öğretilerin, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkesi bağlayan ilahi hakikatler olduğu açık bir şekilde ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Evlilik, Aile, Erkek-Kadın, Ahlak.

Abstract

Human beings, who hold the most valuable position among the created beings, have been engaged in a profound search for meaning in individual and societal order since their birth. The most satisfying answer to this inherent quest, which is a natural truth, is undoubtedly found within the institution of

* Bu çalışma, Prof. Dr. Muhammed Fatih KESLER danışmanlığında devam eden "İslâm'da Erkek Ahlakı" yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye, 2023).

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, kosalmacide4@gmail.com, ORCID: 0009-0008-3019-5386, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 08/06/2023, Accepted/Kabul Tarihi: 07/08/2023, Published/Yayın Tarihi: 18/09/2023.

the family. Indeed, social order can only be constructed by the coming together of strong and stable families. Islam, the protective fortress of individual and societal order, has brought light into the dark chambers of the human mind by making the necessary arrangements. This article aims to shed light on many misconceptions surrounding the institution of family, which is perhaps the greatest darkness in the mind under false teachings, and seeks to integrate couples into the divine order and establish an unwavering framework for the construction of society. Additionally, while much is mentioned about women's morality in many societies, this study opens a separate parenthesis regarding the responsibilities within the family and plans to address the existing lack of knowledge and understanding about men's morality in terms of domestic responsibilities, with reference to the divine order set by Almighty Allah for His servants. Islam has imposed a set of moral responsibilities on both men and women within the marital union. Some of the key responsibilities for men include properly fulfilling the management and governance of the family, safeguarding their chastity against unlawful acts, understanding and applying the solution proposals offered by Islam in the face of family issues, and prioritizing tolerance towards their wives. The aim of focusing on these fundamental responsibilities is to present the position of men within the family from an Islamic perspective to the readers. This study clearly demonstrates that moral teachings are divine truths that bind everyone, regardless of gender.

Keywords: Islam, Marriage, Family, Man-Woman, Morality.

Giriş

İslâm'da her konu, belirli bir sistem ve düzen dahilinde ilahi hükümlere bağlanmıştır. Bu hükümler, insanların günlük hayat içerisinde ihtiyaç duydukları her türlü gereksinime karşılık vererek onlara bu noktada yol gösterecek olan birer işaret konumundadır. İnsanları doğruya yönlendiren bu işaretler yüce Allah'ın buyrukları aracılığıyla ortaya konmuş, Hz. Peygamber tarafından da ahlakına uygun şekilde yaşatılarak zihinlerde soru işareti kalmaksızın detaylıca işlenmiştir. Buna rağmen yüce Allah'ın kulları için çizdiği ahlak örüntüsüne tek bir pencereden bakıp, bu evrensel örüntüyü cinsiyete indirgeyerek ayrıştırma gibi bir yanılgıya düşmek oldukça hatalı bir tutumdur. Zira değerler eğitimi kapsamında insanlara aktarılan hiçbir ilahi öğretinin alanı daraltılarak muhatap kitlesi sınırlandırılmaz. Bu bağlamda toplumun büyük bir kesimi tarafından varlığı hâlâ kadınlar üzerinden sürdürülen ahlak olgusuna açıklık getirmek ayrıca İslâm'ın bu noktada kadın ve erkeğe sergilediği adil yaklaşımdan bahsederek mevcut yanılgının ilahi hakikatini gözler önüne sermek, çalışmamızın ilk hedefidir.

Ahlak, huzur ve mutluluk noktasında insanların en temel ihtiyaçlarından birisidir. Toplumsal düzenin sarsılmaz dinamiği konumunda olan bu hayati ihtiyaç, her ne kadar kitleden kitleye değişkenlik arz eden bir öğreti bütünü temsil ediyor olsa da bu öğretiler aracılığıyla verilmek istenen mesajlar, esasında tüm insanlığı ilgilendiren kapsayıcılığı bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple ahlaki öğretilerin, toplum içerisinde farklı davranış biçimleriyle ifade ediliyor olması, bunların özü itibarıyla birbirlerinden farklı olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda rahatlıkla söyleyebiliriz ki İslâm'ın emirleri ve Hz. Peygamber'in örnek yaşamı vasıtasıyla sergilenen tüm erdemli davranışlar, bütün insanlık için

geçerli olan bir inanç sisteminin ahlak kurallarıdır. Pek çok insan bu kuralların neler olduğu bilgisine sahip olsa da bunların nedenselliği noktasında oldukça yetersiz kalmaktadır. Bu da işin hikmetini hakkıyla kavrayamamak gibi oldukça büyük bir problemi ortaya çıkararak bunların davranışa dökülmesine engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla bu öğretilerin neler olduğu bilgisine sahip olmak, bir toplumu ahlaken ileri taşımak için tek başına yeterli bir unsur değildir. İşte tam da bu noktada; ahlaki öğretileri bilinçsiz bir şekilde sıralayan bir kitleyi, bu öğretileri neden ve niçin uyguladığını tartışma konusu haline getirebilecek kadar şuur kazanan bir kitleye dönüştürme aşaması içerisinde zihinlere ilahi bir rota oluşturmak, bu çalışmanın diğer bir hedefi konumundadır. Ayrıca, araştırma konumuzun literatürde farklı türevlerde ele alındığı bir gerçektir. Fakat sosyal düzenin sarsılmaz dinamiklerinden birisi olan aile kurumu içerisinde, erkeklerin sergilemesi gereken ahlaki tutum ve sorumlulukları değerlendiren bu çalışmanın tek çatı altında yeterli kapsamı sunması, makalemizi erişilebilirlik açısından özgün bir noktaya taşımaktadır.

Netice itibarıyla ortaya koymaya çalıştığımız şey; İslâm'ın güzel ahlak tanımlaması içerisinde yer alan erdem yüklü değerler üzerinden, bu değerlerin içselleştirildiği evlilik birliği içerisinde erkeğe düşen sorumlulukların neler olduğuna açıklık getirerek, ahlaki öğretilerin, herkesi bağlayan ilahi hakikatler olduğunu ortaya koymaktır.

1. İslâm'da Evlilik

Toplumun temel taşı ve tüm sosyal yapıların güç kaynağı olan *'aile*, Arapça kökenli bir kavramdır. Evlilik ve doğum gibi yollarla çiftlerin bir araya gelmesi şeklinde de tanımlanan bu kavram,¹ insanlık hikayesinin başladığı ilk andan bu zaman dilimine kadar varlığını sürdürerek gelen eski bir yapının ifade biçimidir. Yani bu kurum, bir rastlantı sonucu değil aksine yüce Allah'ın isteği üzerine Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın bir araya gelmesiyle oluşan bir yapının temsili konumundadır.² İslâm, böylesi köklü bir yapıyı yalnızca iki bireyin bedensel birlikteliği şeklinde sınırlı bir tanım içerisine sıkıştırmamış, aksine insanlığın birlik ve beraberliği için taşıdığı hayati öneme dikkat çekerek bu kuruma atfettiği değeri açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu bağlamda Kur'ân'da yer alan; *"Kendileriyle mutlu olunuz diye eşler yaratıp aranızda sevgi bağı kurması, yüce Allah'ın varlığına bizzat delildir. Ama bunu sadece aklını gereğine uygun şekilde kullanabilen şuur sahibi kimseler anlar"*³ âyeti, evliliğin insanları iç huzura ulaştırma gibi kutsal ve evrensel bir sorumluluğu yerine getirdiğine işaret etmektedir. Ayrıca soyun devamlılığı, dini değerlerin koruma altına alınması ve süregelen nesillere bahsi

¹ Hayrettin Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 59.

² D.İ.B., *Kur'ân-ı Kerim Meali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), el-Bakara 2/35; el-Mâide 5/27; el-A'râf 7/19, 23; Tâhâ 20/117-119.

³ er-Rûm 30/21; Detaylı bilgi için bkz. en-Nahl 16/72; el-Furkân 25/54.

geçen değerlerin aktarılması gibi daha pek çok şey,⁴ bu kurumun yüklendiği vazife doğrultusunda insanlığa sunulan en mukaddes getirilerdir.⁵

Kadınlar toprak ana, çocuklar ise bu toprağın mahsulleridir. Bu mahsullerin verimli bir şekilde yetişebilmesi için gereken özen ve bakımın sağlanması şarttır. Onlara karşı sergilenen her ince davranış, aile içerisinde filizlenip gelecek nesillere taşınacak olan ahlak eğitiminin ayrılmaz birer parçasıdır. Bu eğitimin kalbinde ise daha yolun en başından köklere yerleştirilecek olan samimi bir iman yatmaktadır. Zira iman, gönül koridorunda rotasız yolculuk eden kimseler için bir pusula konumundadır ve bu pusulayı derinlerinde taşıyan herkes, varoluş amacını kulluğun gereğince belirleyerek yoluna bu şekilde devam eder. Böylece nereye ulaşmak istediğinin berraklığıyla hareket eden bu kimse, bireysel ve toplumsal maslahat noktasında hizmet bilinci geliştirerek vatanına ve milletine her yönden hayır getirecek bir misyonu yüklenmiş olur. Bu misyon ise dünyayı dönüştürme ve umut dolu bir geleceği inşa etme yolunda tüm İslâm aleminin ortak hedefidir.⁶

2. İslâm'da Evliliğin Temel Motivasyonları

Bütün konularda olduğu gibi bireysel ve toplumsal anlamda pek çok faydayı bünyesinde barındıran evlilik kurumunun da kanun koyucusu yüce Allah'tır. Âyet ve hadislerde detaylı bir şekilde işlenen bu kanunlar, İslâm'ın aileye verdiği değerlerin en net yansımalarıdır. Yaratıldığı kullarının iç doğasına eksiksiz bir şekilde hâkim olan yüce Allah'ın ısrarla üzerinde durduğu bir müesseseye, hak ettiği değeri vermek insana düşen en temel vazife konumundadır. Kur'ân ve sünnetin belirlediği rotadan sapmaksızın icra edilen bu temel vazife, insanın hayat serüveninde ebedi huzura ulaşmasının yegâne yoludur. Şayet bu rotaya itaat edilmeyip bu kurumun yüceliği göz ardı edilirse nefsin yanılğı kapıları da aralanmış olur. Bu ise fertten topluma doğru ilerleyen ahlaki bir çöküşün yaklaştığının habercisidir.⁷

Elbette ki İslâm, harama bulaşmaksızın beraber olmayı mümkün hale getiren evlilik müessesesinin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi noktasında ortaya koyduğu temel prensipleriyle kilit bir rol oynamaktadır. Zira insanların ihtiyaçlarına cevap vermeyi kendine vazife edinmiş bir din anlayışının, bu ihtiyaçların karşılanma aşamasında insana kapsamlı bir rehberlik sunması da kaçınılmaz olacaktır. Bu rehberlik kapsamınca kendi iç keşfini tamamlayıp asıl yaratılış gayesini idrak eden insan, elleriyle inşa ettiği adalet mekanizmasına

⁴ Muhammed Ali Sâbûnî, *ez-Zevâcî'l-İslâmî el-Mübekkir* (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1991), 10.

⁵ İbrahim Paçacı, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 62.

⁶ Muhammed Ebû Zehra, *el-Tekâfulü'l-İçtimai fi'l-İslâm* (Kahire: 1964), 9.

⁷ Kemal Sandıkçı, "İslâm'da Ailenin Önemi", *İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği* (Ankara: T.D.V. Yayınları, 1995), 155.

kendi vicdanını yerleştirerek bilinç dışı davranışlardan uzaklaşmaya başlayacaktır.⁸ Böylece eriştiği ahlaki olgunluk insana, aile kurumu başta olmak üzere her türlü toplumsal yapıda yükselme fırsatı sunacaktır.

2.1. Nesiller Arası Bağın Korunması

Evliliğin temel motivasyon kaynaklarından ilki, hiç şüphesiz ki nesiller arası kurulacak olan soy bağının muhafaza edilmesidir. Bir toplumun güç simgesi, bir noktada o toplumun çokluğuyla da ilişkilidir. Bu sebeple İslâm, güçlü bir millet olmanın gerekliliğini Müslümanlara anlatarak onları bu noktada daima cesaretlendirmiştir. Zira içinde bulunduğumuz sürekli gelişen dünyada Müslüman kimliklerin eriyip kaybolmaması, ancak bu şekilde mümkün hale gelebilmektedir. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in; "Kocasını sebebilen doğurgan kadınlarla evlenin. Zira kıyamet günü, diğer toplulukları gölgede bırakacak olan bir çoğunluğa erişmenizle övüneceğim"⁹ hadisi, konunun önemine vurgu açısından oldukça manidardır. Bununla birlikte İslâm'da çoğalma düsturu, yalnızca evlilik birliği içerisinde gerçekleşmesi meşru kılınan bir hakikattir. Bunun dışında kalan ve zina kapsamına giren her türlü birliktelik net bir şekilde yasaklanmıştır çünkü nikâhla sonuçlanmış her birliktelik, nesilden nesle aktarılan soy bağı hususunda birer övgü kaynağıdır. Bu kaynakta, henüz doğmamış olan çocukların dahi bireysel yetkinlikleri ve ahlaki saygınlıkları gizlidir.¹⁰ Bir diğer önem arz eden husus ise, "çoğalın" ilkesinin asıl amacının ne olduğudur. Bu ilke, yalnızca fiziksel anlamda çoğalmayı kasteden bir çağrı değildir. İslâm'ın önemle üzerinde durduğu bu çağrı, aynı zamanda insanın ruhsal ve ahlaki gelişimini sürdürerek kendi potansiyelini gerçekleştirmesini, toplumsal değerleri enlere taşıyarak köklü bir geleceğin inşasına katkıda bulunmasını ifade eder. Dolayısıyla neslin devamlılığı noktasına çekilen bu dikkat, yüzeysel bir kalabalıktan öte varoluşsal ve manevi değerlerle yoğrulmuş sağlam bir soy bağı kurulumunu işaret etmektedir. İnsanın ruhunu doyuran bu değerler, hayatın içerisinde yankılanan ve insanın bakış açısını genişleten hakikatlerken, bunların zihinler arası aktarımında köprü görevi görmeyen bir toplumun sayıca üstünlük arz etmesi ne yazık ki tek başına önem teşkil eden bir detay değildir. Zira Kur'ân, az sayıdaki iman sahibi kimselerin, sayıca çok birliğe karşı zafer elde ettiğini belirterek,¹¹ kuvvetin yalnızca sayıyla alakalı olmadığını, ortaya koymuştur. Bu nedenle, Resûlullah'ın gurur duyduğu ve övüldüğü kişiler, cehalet sokaklarında kaybolmuş kalabalıklar değil, zihinlerini yaratılış amacına uygun olarak şekillendirenlerdir. Bu bireyler, ruhlarını bu amaca uygun şekilde yükselterek Hz.

⁸ Ahmet Rifat Geçioğlu, Ertuğrul Döner, "İslâm'da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2019), 604.

⁹ Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), "Nikâh", 4; Ayrıca bkz. Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâki (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Nikah", 1/592.

¹⁰ Asım Uysal, *Evlilik ve Cinsel Hayat* (İstanbul: Uysal Yayınevi, 2022), 29.

¹¹ el-Bakara 2/249.

Peygamber'in izinden giderler ve sayılarıyla değil, manevi cesaretlerindeki yoğunlukla dikkat çekerler.¹²

2.2. Bedensel Arzuların Giderilmesi

İnsanın doğasında bulunan temel ihtiyaçlardan birisi de bedensel arzuların tatmin edilmesidir. Bu bağlamda evlilik, bahsi geçen bedensel arzuların helal ve meşru sınırlar dahilinde giderilme durağıdır. İslâm dini, birlikteliklerini nikaha bağlayan çiftlere, içsel arzularını sağlıklı ve ahlaki değerlere uygun şekilde giderme imkânı sunarak onlara hem özgürlük alanı sunar hem de inançsal değerlere bağlı kalmanın güven ve huzurunu tattırır.

İnsanın cinsel arzularına karşı duyduğu tutkuyu kontrol edebilme yeteneğine iffet,¹³ toplum gözünde saygınlığını yitirmek ve itibarsızlaşma endişesiyle bu tür duygulardan uzak olma yüceliğine ise haya¹⁴ denir. Bu bağlamda İslâm'ın; bedensel ihtiyaçları giderirken iffet kılıcı kuşanmayı, şehvi duygular beslerken ise haya perdesini aşmamayı insanlara ısrarla öğütlemesi bir rastlantı değil, açık bir uyarı mahiyetindedir. Evlilik, içgüdülerin yatıştırıcı etkisiyle insanın içsel benliğini şehvetin zehirli oklarından koruyan tek kabul edilebilir sığınaktır. Kul bu sığınağın duvarlarını ne kadar sağlam örerse nefsin saldırılarından da o denli hafif yara alır. Bu sağlam duvarların özü ise edeb ve haya duygularının derinleştiği köklerde saklıdır. Bu kökler sulandığı müddetçe oradan yeşerecek olan benlik, içerisinde bulunduğu esaretten kurtularak ahlakın tüm berraklığıyla etrafa adeta ışık saçacaktır.¹⁵ Kaldı ki hadislerde; Hz. Peygamber'in hayatının merkezinde edeb ve haya duygularının ön planda olduğu¹⁶ ve bu duygular aracılığıyla evliliğin değerini yüceltme noktasında insanlara örneklik teşkil ettiği yer verilmektedir. Resûlullah'ın; "Kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin çünkü evlenmek, gözü harama bakmaktan daha fazla korur, iffeti de daha fazla muhafaza eder"¹⁷ hadisi, evlilik içi huzur ve dengeye işaret noktasında bahsi geçen esaslı öğütlerinden yalnızca bir tanesidir. Bu durumda insanın, ahirette mutlu bir sona açılacak olan kapının anahtarı konumunda olan evlilik kurumuna, gereken ciddiyeti göstermesi tercih değil adeta bir zorunluluktur. Yüce Allah, bu zorunluluğu hayata geçirme noktasında çaba sarfedenler için

¹² Esat Kılıçer, "İslâm'da Aile Plânlaması", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1981), 496.

¹³ Mustafa Çağrırcı, "İffet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1989), XII/506.

¹⁴ Çağrırcı, "Haya", 16/554.

¹⁵ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlak* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972), 304.

¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh* (Kahire: Mektebetü's-Selefiyye, 1400), "Menâkıb", 23; "Edeb", 72, 77; Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. Müslim, *Sahîhü Müslim* (Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), Müslim, "Fezâil" 67; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-Sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Mısır: Mustafâ el-Bâbî, 1395/1975), "İman", 16.

¹⁷ İbni Mâce, "Nikâh", 1.

eşsiz nimetler bahşedeceğini buyurarak¹⁸ kullarını müjdelese de bu müjdenin ilahi hakikatini, sadece içsel bir bolluğa ve ruhani bir derinliğe sahip olan kimseler anlayabilir.

Önem arz eden bir diğer husus ise meselenin vicdan boyutudur. Müslüman olan ve bu bilinçle hayatını idame ettirmek isteyen herkes, işlediği günahların omzuna yüklediği sorumluluğun vicdan savaşıyla her an karşı karşıyadır. İnsan, her ne kadar geçici bir mutluluğun kısa süreli hazzına kapılıyor olsa da o hazzın sonunda duyduğu üzüntü ve pişmanlık, kişide bahsi geçen o hazzı gölgede bırakacak kadar ağır ve derin yaralar açmaktadır. Bu bağlamda bedensel arzularını gideren kimselerin ruhen bir dinginlik içerisine girdiklerini belirten Râzî,¹⁹ aynı zamanda bu sükunetin zorlu bir sınav gerektirdiğini de ortaya koymuştur. Zira insan tabiatında var olan en büyük zaaf, onu günahın zehirli tuzağına hapsedmeye tek başına yetecek şehvet açlığıdır. Bu açlık doğru şekilde dizginlenmediği sürece, ruhun hapsedildiği kafesten çıkıp İslâmî ölçüde özgürlüğe kavuşması imkânsız bir hâl olacaktır.

2.3. İnançın ve Manevi Değerlerin Muhafaza Edilmesi

İslâm'ın beraberinde getirdiği hükümler hem kişisel hem de toplumsal denge ve huzurun inşası noktasında hayati bir öneme sahiptir. Bu sebeple huzur dolu bir hayat, ancak inançsal değerlerin korunmasıyla mümkün hale gelebilir ki bu da dinin emir ve yasaklarına hakkıyla riayet demektir.²⁰ Bu doğrultuda evlilik, inancın muhafaza kalesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu kurum, bedensel arzuların helal daire içerisinde doyuma ulaşmasına yardımcı olurken aynı zamanda kalbi ve ruhu da dünyevî meşguliyetlerden korumaktadır. Bu ise fazlasıyla önem arz eden bir durumdur çünkü şehvet duygusu, dini vecibelerin yerine getirilme aşamasında zihni meşgul ederek kalben teslimiyete mâni olan en büyük engel konumundadır. Dolayısıyla kulluğun hakkıyla yerine getirilmesi ve ibadetlerde derin bir odaklanma sağlanması, ancak nefsi ihtiyaçların meşru şekilde giderilmesi şartına bağlıdır. Hal böyleyken evlilik kurumunu, kulluk vazifelerine bir hazırlık safhası olarak görmek, konu bağlamında en doğru tanımlama olacaktır. Gazâlî'nin: "İnançta belirsizliğe yol açan iki etkenden birisi cinselliktir." ifadesinde de belirtildiği üzere bu safha son derece ehemmiyetlidir.²¹ Bu sebeple bahsi geçen arzuların denge ve itidal içerisinde terbiye edilerek her türlü ahlaki meselede orta yolun bulunması kulluk adına oldukça önem arz eden bir husustur. Öte taraftan din ve evlilik arasında derin bir etkileşim ve sağlam bir koruyuculuk söz konusudur. Evlilik, tüm dini değerleri muhafaza ederken, din de evlilik kurumunun sağlıklı bir şekilde devamlılığını sağlamaktadır. Yani bu iki yapı, adeta birbirlerinden beslenen

¹⁸ el-Ahzâb 35.

¹⁹ Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr Mefatihü'l-Ğayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr Yayıncılık, 1981), 25/91.

²⁰ Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 4/193.

²¹ Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, nşr. Seyyid İbrahim (Kahire: y.y., 1992), 2/23.

harikulade bir ilişki içerisindedirler. Aile içi geçimsizlik durumunda İslâm'ın çiftlere rehber olması yahut dini değerleri gelecek nesillere aktarma noktasında ailenin taşıyıcı görev üstlenmesi bu sıkı ilişkiye verilebilecek en belirgin örneklerdir. Aile ve din arasındaki bu olumlu etkileşimin, fertler üzerinde etkisinin olduğu hiç şüphesizdir. Yapılan tahliller, inançlı kimselerin zorluklarla baş etme konusunda diğer insanlara kıyasla daha hızlı ve etkili olduğunu açıkça göstermektedir.²² Zira dini vecibeler, insana iç huzur sağlayan ayrıca akıl ve kalp arasındaki denge kurulumuna yardımcı olan kıymetli eylemlerdir. Bu eylemlerin insana kattığı dinginlik hali ise aile içerisinde sergilenecek olan her türlü tavır ve tutuma pozitif yönde yansiyarak gönül köprüsünü daha da sağlam hale getirecektir. Saygı, empati ve merhamet gibi erdemlerin titizlikle işlendiği bununla birlikte dini yükümlülüklerin kusursuzca içselleştirildiği evliliklerde, İslâm inancının temel prensipleri adeta büyümlü bir tesire sahiptir. Dünya ve ahiret mutluluğunun teminatı olan bu yükümlülükler ise, her yönden kontrol altında tuttuğu insana hayat boyu kılavuzluk edecek olan ilahi hakikatlerin ta kendisidir.

İslâm, insanlara rehber olmanın yanı sıra onlara huzurun anahtarını da işaret eden kutsal bir dindir. Bu noktada Hz. Peygamber, eş seçiminde dikkate alınması gereken en temel faktörün inanç meselesi olduğunu ifade etmiştir.²³ Zira inanç, insanı hata yapmaktan uzak tutan ve onu her alanda muhafaza eden manevi bir kalkan konumundadır. Huzuru dinle örtüştüren İslâm'ın yegâne amacı, aile kurumunu sağlam ilmeklerle örerek güçlü toplumlar oluşturmak ve böylece kendi varlığını garanti altına almaktır çünkü inançlarının köklerine sıkı sıkıya sarılmış toplumların gelecek nesillere aktardığı asil değerler, uzun süre var olacak bir din anlayışının en sağlam kalesidir.²⁴ Kaldı ki Kur'ân'da yer alan "*Şüpheli durumlardan uzak durarak namus ve iffetlerini korumada büyük özen gösterenler*"²⁵ ifadesi, müminler için kullanılan şerefli bir sıfat konumundadır. Dolayısıyla sadece bu kutlu sıfat bile, dini değerleri yüceltme ve gelecek nesillerin de bu değerlere bağlı kalmasını sağlama noktasında Müslümanlar için tek başına yeterlidir.

2.4. Ahlaki Bilinçlenme ve Toplumsal Gelişimin İnşası

Evliliğin bir diğer temel motivasyon kaynağı ise bireysel ve toplumsal maslahatı sağlama noktasında öncü konumda olmasıdır. Her şeyden önce toplumu inşa eden asli birim aile olduğu için, o toplumun mevcut durumu da bahsi geçen aile yapıları belirlemektedir. Bu sebeple sosyal ilişkilerin niteliği, o kitlenin genel durumunu etkileme potansiyelini bizzat içinde barındırmaktadır. Bu potansiyelin asli kaynağı, bireylere aileleri tarafından aktarılan

²² Ahmet Rifat Geçioğlu, Hasan Kayıklı, "Dindarlık ve Evlilik Uyumu İlişkisi: Evli Bireyler Üzerine Bir İnceleme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Haziran 2019), 203-205.

²³ Buhârî, "Nikah", 15; Müslim, "Nikah", 54; Tirmizî, "Nikah", 4; İbn. Mâce, "Nikah", 6.

²⁴ Reşadet Ahmedov, "Hz. Peygamber'in Evlendirdiği Kişiler ve Evlendirilme Amaçları", *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 23.

²⁵ el-Mü'minûn 23/4-5.

dini ve ahlaki öğretilerdir. Zira din, insanların değerlerine yön verme noktasında ilk eğitim durağıdır.²⁶ Dolayısıyla bir toplumun fayda sağlayacağı etkenler de o toplum içerisinde var olan ailelerin inançları yönünde şekil kazanmaktadır. Bu noktada İslâm, aile kurumuna yüklediği kıymetle ön plana çıkarak insanlara daima kılavuzluk etmiş ve onların her türlü ihtiyacına kulak vermiştir. Örneğin, çağımızın en büyük problemlerinden birisi olan dış görünüşe ve sosyal statüye olan takıntı, İslâm inancı tarafından asla kabul görmemiş bir meseledir. Zira bu kutlu din, herkesi Allah'ın huzurunda eşit sayan bununla birlikte sosyal dayanışma ortamı inşa ederek²⁷ kardeşlik köklerini ruhlara nakşeden²⁸ bir anlayışın temsilidir. O halde böyle bir anlayışın öğretileri altında şekillenecek olan evliliklerin gelecek nesillere bırakacak olduğu ilk ahlak mirası, tüm nefret temelli duyguların kökten yok edildiği kucaklayıcı bir sosyal yapıdır.

Gurur ve şeref gibi saygın konumların olmazsa olmaz hayati değerlerini öze yükleyerek insanı itibarlı bir seviyeye ulaştırmak, evliliğin maslahat noktasında topluma kazandırdığı bir başka ahlak mirasıdır. Zira nikahsız ilişkilerden dünyaya gelen çocukların soy bağlarındaki mevcut belirsizlik, onların onur ve gururlarında derin yaralar açarak içine düştükleri mental buhranla topluma adapte olma sürelerini uzatabilmektedir. Bu noktada devreye giren ve bahsi geçen olası mağduriyetleri nikah akdiyle önleme yoluna giden İslâm, daima toplumun refahını ön planda tutarak sağlıklı nesillerin devamlılığı adına hiçbir ayrıntıyı kaçırmamış, insanların şeref ve izzetlerini muhafaza altına alarak toplumsal düzeni inşa etmiştir.²⁹

İslâm'ın temel prensipleriyle donatılmış evliliğin bir diğer önem arz eden ahlak sermayesi ise toplumu fitne ve kötülüklerden uzak tutmasıdır.³⁰ Kurtubî, insanlara bahşedilmiş olan dünya nimetlerinin helal olanlarından faydalanmanın ve evlenmenin dini bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır.³¹ Zira evli olmayan bireylerin, cinsel dürtülerini muhafaza etme mekanizmaları, diğer bireylere oranla daha riskli ve zorlu bir durum arz etmektedir. Bu ise bireysel ve toplumsal refah taşları arasına gömülmüş bir dinamit demektir. Kontrol altına alınmayan cinsel dürtüler sebebiyle pek çok kadının cinayete kurban gitmesi, bu dinamitin yol açtığı hasar örneklerinden yalnızca bir tanesidir. Halbuki İslâm insanlara, haram eyleme yol açacak her türlü kötülüğe karşı iffetlerini koruma altına almaları gerektiğini söyleyip ahlaki değerlerin yüceltilmesi adına ilham verici bir çağrıda bulunarak bahsi geçen

²⁶ Hasan Küçük, *İslâm'da Kitle Eğitimi* (İstanbul: Sırdaş Yayınları, 1976), 198.

²⁷ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 4/206.

²⁸ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1985), 19.

²⁹ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2014), 103.

³⁰ Bekdemir, "Evliliğin Şerî Maksatları", 220.

³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtûbî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2013), 4/171-174.

dinamitin patlamaması için açık bir uyarıda bulunmuştur.³² Bu uyarının temelinde yatan ilahi mesaj, insanı içsel dürtülerinden ve kötüye olan meyilden muhafaza etmektir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in "Size, ahlak ve dininden hoşlandığınız biri gelirse o kimseyle kızınızı evlendiriniz. Zira bu yeryüzünde çıkacak olan fitnenin defî demektir"³³ ifadesi, insanın cinsel dürtülere karşı olan zaafına; "*Nefsânî arzulara, kadınlara... karşı düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır*"³⁴ âyeti ise, bu zaaf doğrultusunda verilecek olan sınavın zorluğuna dikkat çekmek içindir. Bu sebeple, nefsinin terbiye etmeyen kimselerin ilahi hakikatlere karşı uzuvlarını kullanamayacak hale gelip³⁵ günah batağında çaresizce debelenip durmaması adına evlilik kurumuna hak ettiği değer ve ciddiyetin verilmesi toplum için bir zorunluluktur.

3. Evlilik İçerisinde Erkeğin Konumu ve Üzerine Düşen Ahlaki Sorumluluklar

İslâm, her sahada varlığını hissettirerek toplumsal nizamı inşa etmeyi kendine ilke edinmiş bir inanç sistemidir. Bu sistemin; davranışlar, ahlaki öğretiler, toplumsal yapılar, maddi ve ilmi meseleler gibi pek çok alanda düzenlemeleri bulunmaktadır.³⁶ Bunlar arasından toplum için en kıymet arz eden konulardan birisi de hiç şüphesiz ki ailedir. Bu noktada İslâm; evliliğin değerinden, asli gerekçelerine; bireylerin aile içi konumlarından, aile içi sorumluluklarına kadar her hususa kendi prensipleri doğrultusunda açıklık getirmiştir. Evlilik birliği içerisinde olan her bireye, yuvalarının ayakta kalabilmesi için bir dizi görev ve sorumluluklar yükleyen bu din anlayışı, esasında çiftlere huzurun yolunu göstermektedir. Bu yol; sevgi, saygı ve hoşgörü içinde yaşamayı içeren değerli bir hazinedir. Şimdi bu hazinenin en değerli parçalarından birisi olan erkeğin evlilik içerisindeki misyonu üzerinde durularak, kendisi için belirlenmiş tüm ahlaki sorumluluklara, İslâmî çerçevede açıklık getirilecektir.³⁷

3.1. Erkeğin Ailenin İdare ve Yönetimini Ustalıkla Yerine Getirmesi

Yüce Allah, eşsiz fitratlarıyla adeta birbirlerinin tamamlayıcıları konumunda olan³⁸ kadın ve erkeğin iç dünyalarına; sağlıklı ve sıcak bir yuva ortamı kurabilmeleri, bireysel ve toplumsal yarar gözetildiğinde, nitelikli çocuklar yetiştirebilmeleri, huzur, uyum ve içtenlikle

³² en-Nûr 24/30,31; el-Meâric 70/29.

³³ Tirmizî, "Nikâh" 3; İbn Mâce, "Nikâh" 11.

³⁴ Âl-i İmrân 3/14.

³⁵ el-Câsiye 45/23; Alî b. Muhammed el-Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (Mısır: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1986), 32; Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâru'l-Kalem, 1991), 850.

³⁶ Erol Güngör, *İslâm'ın Bugünkü Meseleleri* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006), 15.

³⁷ Adnan Selman, Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller, *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1, (Aralık 2018), 16-18; Ayrıca bkz. M. Nevevi, *Riyazü's Salihin ve Tercemesi*, çev. Kıyamüddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 1990), 1.

³⁸ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat 1991), II/275.

yaşamlarını sürdürebilmeleri için en asil duygulardan birisi olan sevgiyi gizlemiş,³⁹ bununla beraber inşa edilen bu uyum ve ahengi de kendilerini sorumlu tuttuğu birtakım ahlaki yükümlülüklerle taahhüt altına almıştır çünkü bu müessesenin huzur ve istikrarı; kadın ve erkeğin tek başına omuzlayacağı bir sorumluluk bilincine değil, aralarında kuracak oldukları mütenasip bir ölçü ve dengeye bağlıdır.

Evlilik, iki kalbin hür iradesi üzerine inşa edilen sosyal ve manevi bir çerçevedir. Kalbî olan bu çerçeve, esasında pek çok ilahi hakikati bünyesinde barındıran ve bu hakikatler doğrultusunda bahsi geçen yapıya şekil veren bir sistemin yansımasıdır zira her toplumsal oluşum, var olma ve sürdürülebilme adına belli bir denetim mekanizmasına tabi tutulmak zorundadır. Aksi takdirde problem yaşanan her halka, kendisine tutunan bir diğer halkanın işleyişini sekteye uğratarak mevcut mekanizmanın adım adım çökmesine sebep olacaktır. Dolayısıyla zincirin halkalarında olası bir kırılmanın yaşanmaması adına İslâm'ın, aile bireylerine yüklediği tüm görev ve sorumluluklar, eksiksiz bir şekilde yerine getirilerek ilahi denge korunmalıdır. “Yüce Allah, ... erkekleri eşleri üzerinde kavvam olarak yaratmıştır”⁴⁰ âyeti, bu bağlamda erkeklere aile içi konum işaretidir. İslâm'ın, evlilik birliği içerisinde erkeklere yüklediği misyonu belirtmek için kullanılan “kavvam” ifadesi; idareci, yönetici,⁴¹ koruyucu,⁴² eğitici⁴³ gibi anlamlara gelen Arapça bir kavramdır. Yarattığı kullarının doğasını derinlemesine bilen yüce Allah'ın, erkekleri kadınlar üzerinde “kavvam” yani idareyi sağlayan kimse olarak nitelendirmesi, hiç şüphesiz ki onların özüne yaptığı ilahi bir atıftır. Zira bir bütünün ayrılmaz parçaları olan kadın ve erkek; ortak uyum ve dengenin bir yansımasıdır. Şayet bu canlılar, mevcut hakikatin aksine her noktada denk şekilde yaratılsalar idi, hayatlarını birlik üzere değil bireysellik üzere inşa edeceklerdi ki bu da ilahi düzene tamamen aykırı bir durumdur. Kâinatı kusursuz bir düzen ve eşsiz bir uyum içerisinde yaratarak kullarının kalbine bahsi geçen ahengi işleyen yüce Allah, kadın ve erkeği birbirlerinin tamamlayıcısı kılmıştır. Sıcak ve nahif mizaçtaki kadının, koruyucu ve dirayetli mizaçtaki erkekle oluşturduğu manevi kompozisyon, esasında aklını yaratılış gayesine uygun olarak kullanabilen herkes için göz alıcı bir manzara konumundadır. Evlilik birliği içerisinde

³⁹ er-Rûm 30/21.

⁴⁰ en-Nisâ 4/34; Ayrıca bkz. el-Mâide 5/8.

⁴¹ Yunus Vehbi Yavuz, *Kur'an'da Kadın Hak ve Özgürlüğü* (Mudanya: Feyiz Yayınları, 2011), 110-113; Ayrıca bkz. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'u'l-Beyân'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Fikr Yayıncılık, 1988), 6/687; Kurtûbî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, 5/169; Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1/454.

⁴² Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî İbn Atiyye, *el-Muharreru'l-Vecîz ft Tefsîri Kitabi'l-Azîz*, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 2/47; er-Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, 10/90; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 2/274; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs* (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1383), 8/103.

⁴³ Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunîsî İbn Âşur, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Daru Sahnûn, 1997), 5/38.

erkekler, adil, yönetici ve koruyucu; kadınlara ise, itaatkâr ve uyumlu bir mizacı tavsiye ediliyor oluşunun altındaki ilahi hikmet, ancak derin bir bakış açısıyla anlaşılabilir bir meseledir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in "Hepiniz çobansınız; hepimiz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetkâr, efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Netice itibarıyla hepimiz çobansınız ve güttüğünüz sürüden sorumlusunuz"⁴⁴ hadisi de sağlam bir şekilde ayakta kalabilmesi adına her sosyal yapının bir idareciye ihtiyaç duyduğuna işaret etmek içindir. Her ne kadar ilahi kaynaklarda kulluk açısından eşitlik üzere yüceltilmiş asil ruhlar olsalar da adaletle sadık kalınmak koşuluyla kadın ve erkeğin ilahi hak ve sorumlulukları aile ve toplum dokusunda birbirlerinden farklıdır. Yüce Allah katındaki değerini, cinsiyetinin aksine O'na olan kulluk ve samimiyetinin belirlediğini bilen şuur sahibi kimseler ise, bahsi geçen bu farklılıkları zaten haksızlık olarak değil, ilahi hakikatlere özgü şekilde yükselen adil bir sistem olarak değerlendirir.

3.2. Erkeğin İlgi, Sabır ve Hoşgörü Noktasında Eşine Gerekli Özene Göstermesi

Kadınlar ve erkekler, yürüdükleri yolda birbirlerine eşlik eden hayat arkadaşlarıdır. Beraber büyüyecekleri yuvayı inşa etme yolunda önemli bir adım atarak birlikteliklerini nikahla taçlandıran bu bireyler, sadece yasal bir akde değil, aynı zamanda sevgi saygı ve sadakat gibi erdem yüklü değerlerin bir araya geldiği kutsal bir sözleşmeye de imza atmış olurlar. Erkeklerin evlilik içerisinde; koruyucu, idareci ve yönlendirici olarak konumlandırıldığı, esasında onların omuzlarına yüklediği bir ağırlığın göstergesidir. Zira İslâm'da aile üyelerine karşı her zaman adil bir tutum sergilemeleri gerektiğini vurgulayan bu rol, aynı zamanda erkekleri sevgi, merhamet ve anlayış gibi erdemli değerlerin rehberliğinde büyük bir ahlaki duruşa da davet etmektedir. "...Eşlerinizle aranızda kurduğunuz bağı iyi ve sağlam tutun. Şayet hoşunuza gitmeyen bir durum ile karşı karşıya kalırsanız o halde buna güzelce sabredin. Unutmayın ki Allah, onda sizin için bir hayır yaratmış olabilir"⁴⁵ âyeti, bahsi geçen noktadaki ahlakî duruşa bir örnek konumundayken, hanımının yaptığı herhangi bir eylemden rahatsız olan erkeklerin, bu âyet doğrultusunda hareket edip söz konusu davranışları olumlu yönde yorumlaması ve tüm içsel dürtülerini berraklaştırıp öyle davranış sergilemesi gerekmektedir çünkü insanın, duygu noktasında değişkenlik arz eden hassas bir ruh haline sahip olması, kriz anında düşüncesiz davranarak mevcut sorunların daha da büyümesine yol açabilmektedir. Öte taraftan, erkeklerin eşleriyle iyi geçinmelerine işaret eden pek çok husus, hadislerde de sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in "Mü'minlerin iman

⁴⁴ Buhârî, "Cum'a", 11; "İstikrâz", 20; "İtk", 17, 19; "Vesâyâ", 9; "Nikâh" 81, 90; "Ahkâm", 1; Müslim, "İmâre", 20. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, "İmâre", 1, 13; Tirmizî, "Cihâd", 27.

⁴⁵ en-Nisâ 4/19.

bakımından en olgunu, hanımına karşı en hayırlı olanıdır”⁴⁶ hadisi, kadınlara güzel davranmanın imanın bir parçası olarak görüldüğüne; “Ey insanlar! Kadınların haklarını korumanızı ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah emaneti olarak aldınız. Onların iffet ve namuslarını Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde haklarınız, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır...”⁴⁷ hadisi ise; yüce Allah’ın erkekleri, hassas ruhlu kadınlar üzerinde koruyucu olarak yarattığına dikkat çekmek içindir. Tüm bunlar, İslâm’ın kadına verdiği kıymeti yücelten en parlak ve somut örneklerdir. Kaldı ki bu noktada ilahi emirlerle güzel ahlakı doğrulanan⁴⁸ ve bu değerleri ilk önce aile fertlerine yansıtan Hz. Peygamber; çevresindekilere karşı tebessümü yüzünden düşürmeyen,⁴⁹ eşleri ve çocuklarına nezaket ve zarafetle yaklaşan,⁵⁰ onlardan sevgi ve anlayışı asla eksik etmeyen, problemler karşısında o problemin özünü keşfedene dek sükûnetini koruyan bir kişi olarak tüm toplum için ender bir karakter örneğidir.⁵¹ Unutulmamalıdır ki hangi davranış biçimlerini sergilemeleri gerektiğini söyleyerek bir toplumun tavır ve tutumlarına yön veren, böylece doğru ve yanlış noktasında onlara rehber olan ahlak, esasında İslâm dinin özünü oluşturan ve Hz. Peygamber’in örnek şahsiyetiyle zihne somutluk kazandıran evrensel figürlerdir. Dolayısıyla hanımlarına karşı nezaket ve anlayışından asla ödün vermeyen bir Peygamber’in ümmetine yakışan, aynı ulvî duruşu sergileyerek güçlü ve huzurlu bir evliliğin temellerine bahsi geçen figürleri büyük bir titizlikle işlemektir.

3.3. Erkeğin Bakım ve Hijyen Konularına Gerekli Hassasiyeti Göstermesi

Daha sağlıklı ve estetik bir şekle bürünmesi noktasında vücuda gereken dikkatin gösterilmesi olarak adlandırılan kişisel bakım, kadın-erkek tüm bireyleri kapsayan bir pratiktir. Bu konunun kapsamı oldukça geniş ve ayrıntılı olsa da saç, sakal, bıyık, ağız, el-tırnak ve vücut temizliği gibi beden sağlığının sürdürülmesiyle ilgili yapılan her eylem, kişisel bakımın vazgeçilmez bir parçası olarak kabul görmektedir. Daima en güzel ve en iyiye ulaştırma çabası içerisinde olan İslâm,⁵² bu mesele üzerine dikkatle eğilerek temizliği, hayatın bir parçası saymış bununla birlikte uygulanması için de pek çok prensip ortaya koymuştur. Zira kişisel bakım, yalnızca bireylerin kendi varlığını değil, toplumun genelini bağlayan bir husustur. Hem diğer insanların rahatsız edilerek hakka girilmesini hem de gösterilmemiş özen sebebiyle sosyal ilişkilerin bozulmasını engelleyen bu husus, aynı zamanda bireylerin

⁴⁶ Müslim, “Birr”, 149. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 15; Tirmizî, “Radâ”, 11; İbni Mâce, “Nikâh”, 50.

⁴⁷ Müslim, “Hac”, 147; Ebû Dâvûd, “Menasik”, 56. Ayrıca bkz. İbn Mâce, “Edeb”, 3; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 6; Müslim, “Akdiye”, 11.

⁴⁸ el-Kalem 68/4.

⁴⁹ Buhârî, “Edeb”, 81; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 54.

⁵⁰ Adem Apak, “Hz. Peygamber’in Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Ocak 2010), 61.

⁵¹ Celal Yeniçeri, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat: Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 643.

⁵² Ayrıca bkz. el-Müddesir 74/5; Müslim, “Zekât” 65.

kendilerini değerli hissetmesini ve sorumluluk bilinci kazanmasını da sağlamaktadır. Dolayısıyla İslâm, bu yönde yapılan her eylemi belli bir düzene koyarak bazılarını farz bazılarını ise sünnet ve müstehap olarak konumlandırmıştır çünkü bu eylemler, beden ve ruh sağlığının korunması noktasında insan için elzem nitelik taşımaktadır.⁵³

Kişisel bakım, yaygın olarak kadınlarla ilişkilendiriliyor olsa da esasında her iki cinsiyeti de bağlayan geniş kapsamlı bir konudur çünkü sağlık, hijyen, estetik ve özgüven gibi hususlar her insan için olmazsa olmaz niteliklerdir. Aile başta olmak kaydıyla diğer tüm sosyal paylaşım alanlarında kritik bir değere sahip olan kişisel bakımın ihmalkârlığı, günümüzde çiftler için bir boşanma nedeni olarak gösterilmektedir. Bu da sağlıklı bir evlilik için meselenin önemine açık bir vurgu mahiyetindedir.⁵⁴ İslâm'ın insanlığa ve evlilik müessesesine yüklediği ehemmiyet göz önünde bulundurulduğunda, işin içerisine dini ve ahlaki değerler de girmektedir. Bu bağlamda Resûlullah'ın ulvî duruşu ve örnek yaşantısı, insanlığın karanlık labirentlerden çıkması için aydın bir pusula konumundadır. Beden ve ruh temizliğine sıkı sıkıya bağlı olan⁵⁵ ve bu değerleri aile bireyleri öncelikli olmak üzere tüm çevresine açıkça yansıtan Hz. Peygamber'in; misk ve amber gibi hoş kokularla çevresine güzellik ve tazelik yaydığı, saç ve sakalını nemlendirerek düzenli olarak taradığı, uyumadan gözlerine sürme çektiği, evden çıkarken tarak ve misvak gibi ufak bakım eşyalarını daima yanında bulundurduğu⁵⁶ hakikati, bu noktada bilinen fevkalade davranışlarına örnektir. Ayrıca hijyeni imanın bir cüzü olarak gören⁵⁷ Hz. Peygamber'in; düzensizliği ve pisliği hiç sevmediği, kıyafet noktasında temizliğe önem verdiği,⁵⁸ tırnak bakımına oldukça dikkat ettiği⁵⁹ ve ağız bakımı konusunda oldukça titiz davrandığı⁶⁰ kaynaklarda yer alan diğer bakım alışkanlıklarıdır.⁶¹ Kuşkusuz, Resûlullah'ın kişisel bakıma olan bu özeni, kendinden öte etrafındaki insanlara olan

⁵³ Adem Dölek, "Tıbb-ı Nebevî ve Sağlığın Korunması Açısından Kişisel Bakım", *Uluslararası İslâm & Tıp (Tıbb-ı Nebevî) Kongresi*, ed. Hasan Akkanat & Ertuğrul Döner (Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları, 2016) 267-277.

⁵⁴ Detaylı bilgi için bkz. Berna Özcan Çelik, *Genel Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 17.

⁵⁵ Buhârî, "Libâs", 63-64; Müslim, "Tahara", 49-50; Tirmizî, "Edeb", 14.

⁵⁶ Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebe Hancı, 2001/1421), 2/206; Ayrıca bkz. Buhârî, "Libâs", 51, 62, 64; Müslim, "Tahâret", 49, 50.

⁵⁷ Müslim, "Tahâret" 1; Ayrıca bkz. Tirmizî, "Daavât", 86.

⁵⁸ Müslim, "Mesâcid", 53; Ebû Dâvûd, "Libâs", 14/4062; Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *el-Müctebâ mines-sünen* (Halep: Matbûat İslâmiyye, 1986), "Zînet", 60.

⁵⁹ Buhârî, "Libâs" 51, 62, 64; Müslim, "Tahâret" 49, 50. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, "Tereccül" 16; Tirmizî, "Edeb" 14; Nesâî, "Tahâret" 8-10; İbni Mâce, "Tahâret" 8.

⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/206; Buhârî, "Cum'a", 8, "Temennî", 9, "Savm", 27; Müslim, "Tahâret", 42; Nesâî, "Tahâret", 5,6.

⁶¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Eslemi Vâkidî, *el-Meğazi*, thk. Marsden Jones (Darü'l-Kütüb, 1984), II/694; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/84.

saygısının bir ifadesidir. Bu da öz bakımın, esasında cinsiyetle uzaktan yakından alakalı bir durum olmadığını ortaya koyma noktasında çiftler için eşsiz bir örnek konumundadır.

3.4. Erkeğin İffetini Koruyarak Safiyetine Sahip Çıkması

Genel çerçevede bedeni ve ruhu haram olana karşı muhafaza etmek anlamını taşıyan iffet, “affe” kökünden türeyen bir kelimedir. Kur’ân nezdinde; istemekten çekinmek,⁶² irak olmak,⁶³ korunmak,⁶⁴ namuslu olmak⁶⁵ ve şehvi duygularda ölçüyü kaçırmamak⁶⁶ gibi pek çok şekilde tanımlanan bu kelime,⁶⁷ değerler eğitimi kapsamında İslâm’ın önemle üzerinde durduğu bir olguyu ifade etmektedir.⁶⁸ Bu bağlamda iffet olgusunun öncelikli olarak içeriğini ve kapsamını doğru anlamak gerekmektedir zira çoğu yerde ne yazık ki bu olgu, varlığını sadece kadınlar üzerinden devam ettirmektedir.⁶⁹ Halbuki İslâm; “afife” adı altında, nefesine karşı direnen temiz kadınları; “afif” adı altında ise, bu noktada hassasiyet gösteren dürüst ve namuslu erkekleri tanımlamaktadır.⁷⁰ O halde; cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesin giymesi gereken onurlu bir elbise konumunda olan iffetin, esasında bünyesinde sanıldığından çok daha derin anlamlar taşıdığı aşikâr bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Bu gerçeklik doğrultusunda Müslümanların vasıflarının yer aldığı “Onlar ki şeref ve namuslarını her şeyden korurlar.”⁷¹ âyetinin yahut “...Kim iffetli olmayı dilerse, Allah onu iffetli kılar...”⁷² hadisinin, muhatap kitlesi, kadın yahut erkek şeklinde bir çerçevelenmeye tabi tutulmamış, aksine tüm müminleri içerisine dahil etmiştir. İşte bu hakikat, namus kavramının derinlerinde yatan sonsuz kapsayıcılığın en berrak yansımasıdır.

İffet adı verilen bu ahlakî öğretisi, her ne kadar insanın doğasına yüklenmiş yüce bir erdem olsa da devamlılığı noktasında bu değerın hayata titizlikle işlenmesi gerekmektedir zira bu erdem, evlilik kurumu içerisinde gizlenen can suyuyla beraber ancak bireylerin kendi gayretleri yönünde yetişip olgunlaşacak olan bir sürecin meyvesidir.⁷³ Çünkü nefsin huzura

⁶² el-Bakara 2/273.

⁶³ en-Nisâ 4/6.

⁶⁴ en-Nur 24/60.

⁶⁵ en-Nur 24/33.

⁶⁶ en-Nur 24/33, 60.

⁶⁷ Muhammed Fuad Abdülbaki, *Mu’cemu’l-Müfehres Li-Elfazı’l-Kur’ânu’l-Kerim* (Kahire: Daru’l-Hadis, 2007), 572.

⁶⁸ Hüseyin Atay, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lügat* (Ankara: 1981), 42; Yaran, *İslâm’da Ahlakın Şartı Kaç*, 112-113.

⁶⁹ Hüsameddin Erdem, *Ahlak Felsefesi* (Konya: Hüsameddin Erdem Yayınları, 2005), 118.

⁷⁰ Halil b. Ahmed, Ferâhîdî, *Kitâbü’l-Ayn Mu’cemün Lüğaviyyün Türasiyyün*, tertib: Dr. Davud Sellum vd. (Beirut: Mektebetü Lübnan, 2004), 1/92; Detaylı bilgi için bkz. İsmail b. Hammad Cevheri, *es-Sihah: Tacü’l-Luga ve sıhahu’l-Arabiyye*, nşr. Ahmed Abdülğafûr Attar (Beirut: Darü’l-İlm, 1979), 2/1075; Mecidüddin Muhammed b. Yakûb Firuzabâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît* (Beirut: Dâru’l-Ma’rife, 1998), 1084.

⁷¹ el-Mü’minûn 23/5.

⁷² Müslim, “Zekât” 124; Ayrıca Bkz. Müslim, “Zikir”, 72.

⁷³ Hayrettin Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr* (Ankara: D.İ.B Yayınları, 2012), 5/566.

kavuşmasına katkı sağlayarak tüm bedensel arzuların meşru daire içerisinde temin edilmesine ve zinaya yönelmeksizin ruhun sükûnet bulmasına yardımcı olan evlilik kurumu,⁷⁴ şehvi ihtiyaçların helal şekilde giderilmesine olanak sağlayan kutsal bir alandır. Bu alanın gerekleri, namusun korunması başta olmak üzere tüm dinî, ahlakî ve vicdanî değerler temel alınmak kaydıyla samimiyetle yerine getirilmelidir. Unutulmamalıdır ki bu erdemün özünde, harama meyiletme noktasında insana içsel bir rahatsızlık veren haya duygusu barınmaktadır ve bu duygu, arzu noktasında nefsin haram diyarlarda gezinmesine engel olarak ahlaki değerlerin yücelmesine, bununla birlikte şehvetin zehirli oklarına⁷⁵ karşı bedeni ve zihni koruyarak vicdanın rahat etmesine yardımcı olan bir kalkan konumundadır.

3.5. Erkeğin Aile İçi Problemler Karşısında İslâmî Çözüm Aşamalarını Doğru Şekilde Kavrayıp Uygulaması

Bireysel ve toplumsal dokunun inşasında vazgeçilmez bir unsur olan aile, bireye güzellik ve nezaket kazandırırken aynı zamanda sorunlu davranışların sergilenebileceği bir ortama dönüşme potansiyeline de sahip bir kurumdur. Bu bağlamda aile içerisinde ortaya çıkabilecek her türlü sıkıntı ve zorluk genel çerçevede, “geçimsizlik” kavramı üzerinden ifade edilirken, fıkıh kitaplarında ise bu durum “nüşûz” ifadesiyle açıklanmaktadır. Nüşûz; kadın için geçimsiz ve sert tavırlar sergilemek, erkek için ise; zorluk çıkarmak, şiddet uygulamak gibi evlilik birliği içerisinde bireylerin sergilediği problemleri ifade etmek için kullanılan bir terimdir.⁷⁶ Zaten günümüzün en büyük problemlerinden birisi de şiddet ve geçimsizlik sebebiyle aile içi yitirilen huzurdur. Bu huzurun tekrar kazanılması adına sunulan pek çok çözüm önerisi bulunsa da ne yazık ki bunların çiftler üzerindeki etkisi uzun soluklu olmamaktadır. Elbette ki bahsi geçen problemler, eşlerden herhangi biri sebebiyle olabilir. Lakin kim sebep olursa olsun İslâm, bu durumu hoş görmemiş ve yuvanın toparlanması adına kadına da erkeğe de safhalar halinde tavsiyelerde bulunmuştur. Biz burada, çalışmamızın ana konusu itibarıyla erkeği ele alarak aile içi geçimsizlik halinde sergilemesi gereken tavır üzerinde durmaya çalışacağız. Bu bağlamda Kur’ân’da yer alan; “Ey erkekler! İtaatsizliğinden korktuğunuz hanımlarınızı, ilk aşamada güzel bir dille uyarın. Buna rağmen değişen bir şey olmazsa aynı yatağı paylaşmayı bırakın. Yine sonuç alamazsanız, o halde canlarını acıtmayacak şekilde hafifçe vurun. Kendilerini düzeltmeleri halinde ise onlara asla zulmetmeyin...”⁷⁷ ayeti, anlaşmazlık durumunda erkeklere nasıl bir yol takip etmeleri gerektiğini adım adım anlatmaktadır. Şimdi bu adımlar, özellikle de ‘واضربوهنّ’ yani ‘dövünüz’ ifadesinin yer aldığı

⁷⁴ Seyyid Kutub, *Fizılâl’il-Kur’ân*, çev. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1972), 10/426-427.

⁷⁵ Zekiyyüddin Abdu’l-Azîm b. Abdü’l-Kavî Münzîrî, *et-Tergîb ve’t-Terhîb* (Mısır: 1954), 3/63.

⁷⁶ Kurtûbî, *el-Câmî’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, 5/161-163.

⁷⁷ en-Nisâ 4/34.

son adım üzerinde yoğunlaşarak, yüce Allah'ın erkek kullarından istediği şeyin hikmetinin ne olduğunu açıklamaya çalışacağız.⁷⁸

Kur'ân; aile içerisinde meydana gelen geçimsizliğin kökeni kadın olduğu zamanlarda, erkeğe ilk adımda, âyette yer alan ve kalbi hoş tutmak için çabalamak,⁷⁹ telkinde bulunmak⁸⁰ gibi manalara gelen⁸¹ 'فَعَطُّوْ' kelimesi doğrultusunda dilinin nahifliğini kullanarak hanımına nasihatte bulunması gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu bağlamda erkek, eşinin doğasına uygun bir dilde nasihatte bulunarak, durumunu düzeltmesi için ona destek olmalıdır. Zira sevgi, içerisinde barındırdığı huzur ve yakınlık hissi sayesinde ortamdaki gergin havayı dağıtıcı etkiye sahip yüce bir olgudur. Bu noktada Hz. Peygamber'e hitaben söylenen "...*Sen onlara yumuşak davrandın. Şayet bunun aksi şekilde kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi...*"⁸² âyeti, insanları etkileyebilmenin en güçlü yönteminin, nazik bir karakterden geçtiğini açıkça gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, Resûlullah'ın, eşlerinin kendisine öfkeli davrandığı durumlarda sükûnetini muhafaza etmesi, bu olayları tabiatın kaçınılmaz bir sonucu olarak görmesi, anlaşmazlık durumlarının ilk aşaması için erkeklere önerilen ahlaki tutumun esin kaynağı olmalıdır.⁸³

İslâm'ın geçimsizlik halinde erkeklere çözüm olarak sunduğu yöntemlerin birden fazla olması, her bir yöntemin bir öncekinden daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ilk yöntemden sonuç alamayan bireylere bir sonraki aşama olarak yatakların ayrılması tavsiye edilmiştir. Âyet içerisinde geçen 'وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ' ibaresindeki "hecr" ifadesine Arapların farklı manalar vermesi, bu âyetin farklı şekillerde yorumlanmasına sebep olmuştur. Taberî âyetin ilgili kısmını, yatakta uzak durulması;⁸⁴ İbnü'l-Arabî ise yatak

⁷⁸ Detaylı bilgi için bkz. Zeynel Abidin Aydın, "Nisâ Suresinin 34. Âyeti Bağlamında Evlilik Hayatında Kadının Geçimsizliği Durumunda Uygulanacak Çözümlerden "Darb"a Dair", *Turkish Studies: Türkoloji Araştırmaları* 12/27 (2017), 87-100; Abdülkerim Osman Güner, "İslâm Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2007), 51-62; Rifat Uslu, "Nisa Suresi 34. Âyeti Çerçevesinde İslâm Hukukunda "Nüşuz" Kavramına Bir Yaklaşım", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/47 (2016), 1133-1141; Ali Akpınar, "Ailevî Sorunlara Kur'ânî Çözümler: Nisâ Suresi 34. Âyet Bağlamında", *Kadın ve Aile Sorunları Sempozyumu*, ed. Şemsettin Kırış (Konya: Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 63-77.

⁷⁹ Saîd Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, çev. M. Beşir Eryarsoy vd. (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992), 3; Hasan Ali Görgülü, *İslâm Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005), 137.

⁸⁰ Neslihan Altunkaya, *İslâm Hukukunda Eşler Arası Anlaşmazlık* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 41.

⁸¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyân* (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 2/207; Cevheri, *es-Sihah: Tacü'l-Luga*, 3/1181.

⁸² Âli-İmrân 3/159.

⁸³ Şura Kavuştu, *Hz. Muhammed'in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti* (Konya: S.Ü.S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), 85.

⁸⁴ Taberî, *Cami'ul beyan*, 8/302.

içerisinde sırtın çevrilmesi ve imalı konuşulması⁸⁵ şeklinde tefsir etmiştir. Çeşitli şekillerde tefsiri yapılan bu ifadedeki temel gaye, konulan mesafe sayesinde kadının yanlışı üzerine yoğunlaşmasını sağlamaktır. Eşini gerçekten seven kadın, kendisinden uzaklaşan kocasına karşı tepkisiz kalamayarak özeleştirme yapmaya başlayacak ve kısa zaman içerisinde hatasını anlayıp ara bulmaya çalışacaktır.⁸⁶ Bu aşamada dikkat edilmesi gereken iki husus vardır. Bunlar; psikolojilerinin olumsuz etkilememesi için çocukları bu sürece dahil etmemek⁸⁷ ve kadına zulmetmemek adına sonuç alındığı noktada yatakların ayrılma süresini gereksiz uzatmamaktır.⁸⁸ Zira tüm bu aşamaların temel gayesi, kadına eziyet etmek yahut sınırı aşmak değil aile bağlarını onarıp hızlıca toparlamaktır.

İlgili âyette hatalı davranışından vazgeçmesi noktasında ilk iki aşamadan dönüt alamayan erkek için, çoğu tefsircinin ‘hafifçe vurun’ şeklinde yorumladığı “darabe” fiili, İslâm’ın anlaşmazlık karşısında ortaya koyduğu son safhadır. Kuşkusuz, söz konusu fiilden kastedilen mananın üzerinde derinlemesine düşünmek âyetin vermek istediği ilahi mesaj açısından son derece kıymetlidir. Darabe fiili,⁸⁹ vurmak, yola çıkmak, bırakmak, uzak durmak, misal vermek, açıklamak, engel koymak, karıştırmak gibi pek çok farklı anlama gelen Arapça bir kavramdır.⁹⁰ Âyette sade şekilde gelen bu fiili, tefsircilerin çoğu vurma olarak yorumlamışlarsa da bu vurmanın sadece göstermelik olduğu⁹¹ bu sebeple can yakmaması⁹² ve yüze gelmemesi gerektiği⁹³ üzerine ortak fikir beyan etmişlerdir.⁹⁴ Tefsircilerin farklı şekillerde ifade ettiği bu önemli konunun bir de hadis boyutu bulunmaktadır. Zira ilahi bilgeliğin canlı kanıtları olan hadisler olmadan Kur’ân’ın hikmetine tam anlamıyla erişmek imkânsızdır. Bu nedenle Resûlullah’ın duruşu ve ifadeleri, meselenin anlaşılması açısından son derece kıymet atfetmektedir. Öncelikle belirtmemiz gerekir ki şiddetin hiçbir türüne

⁸⁵ İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beirut: Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 2003), 1/533.

⁸⁶ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1986), 3/1296; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2003), 5/124.

⁸⁷ Seyyid Kutub, *Fizılâl’il-Kur’ân*, 3/215.

⁸⁸ Mesut Bayar, “İslâm Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* V (2011), 99.

⁸⁹ Ebû’l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab* (Beirut: Dar Sâder, 2003), “Darabe”.

⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 1/543-549; Firuzabâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, 772-773.

⁹¹ Kurtûbî, *el-Câmî’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/172.

⁹² Muhammed Mutevellî eş-Şa’ravî, *Tefsîru’s-Şa’ravî* (Kahire: Mecmau’l-Buhûsi’l-İslâmîyye, 1991), 4/2202.

⁹³ Ebû’l-Kasım Carullah Mahmûd b Ömer b Muhammed Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vîl* (Lübnan: Daru’l-Kutubi’l-İlmîyye, 2009), 1/497; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 10/79.

⁹⁴ Ayrıca bkz. Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 2/268-269; İbnü’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, 1/535; Kurtûbî, *el-Câmî’li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/172-173; Kutub, *Fizılâl-il Kur’ân*, 3/218; Taberî, *Camîu’l Beyan*, 8/313; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 4/72; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azim*, 2/915; Ebûssuûd Mehmed b. Muhyiddin Mehmed Efendi el-İskilîbi, *Tefsiru Ebi’s suud irşâd-ı akli’s selim ila mezayel Kur’âni’l-Kerim*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006), 3/1255.

Hız. Peygamber'in hayatında yer yoktur. O, önce eşleri ve çocukları daha sonra etrafında bulunan herkesi sevgiyle kucaklamıştır. Şiddeti tasvip etmeyen Resûlullah, eşlerine asla elini kaldırmamış, kaldıranları da vurdukları hanımlarıyla aynı yatağa girecek olmalarından ötürü hayırsız kişiler olarak nitelendirmiştir.⁹⁵

Verdiğimiz bilgiler doğrultusunda meseleyi tarafımızca değerlendirecek olursak Kur'ân'da "darabe" fiilinin, yapılan hataya karşılık verilen ceza gibi bir anlamda kullanımına rastlanılmaması, söz konusu ifadenin vurma anlamının yanı sıra ayrılmak yahut yolculuğa çıkmak, uzaklaşmak gibi diğer manalarıyla da yorumlanabileceğini, kayda değer bir zemine oturtmaktadır ki ilgili fiilin, Kur'ân'da bu türden manalar üzerine kullanımları zaten mevcuttur.⁹⁶ Ayrıca Hz. Peygamber'in eşlerine karşı sergilediği ahlaki duruş göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu fiilin günümüzde sıkça başvurulan "kısa süreli ayrılık" uygulaması üzerinden, "evden bir süre uzaklaşmak" anlamına da yorulabileceğinin önü açılmaktadır.⁹⁷ Zira hukuk ve psikoloji sahalarında sağlam bir kökene oturtulan ve pek çok evlilik terapisti tarafından tavsiye edilen bu uygulamayı, ferdi ve kitlesel hakların savunma kalesi konumunda olan İslâm'ın, bir iyileştirme yöntemi olarak çiftlere sunmuş olabilme ihtimalini göz önünde bulundurmamak, şahsımız adına geri planda tutulmaması gereken önemli bir detaydır. Bunun yanı sıra vurma şeklinde tefsir edilen "darabe" kelimesinin "adrabe" çekiminde "evde kalmak" anlamı da vardır ki bu da İbnü'l-Kütüyye nezdinde; âyette yer alan vurma fiilinin, kadını dövme değil uyarma ve yatakta yalnız bırakma aşamalarında ta ki mesele çözüme kavuşturuluncaya değin sürekliliğin sağlanması olarak yorumlanmaktadır.⁹⁸ Öte taraftan ilgili âyetin ilgili fiili, çoğu tefsirci bakış açısıyla; yüze vurmaksızın,⁹⁹ mendil veya misvak tarzı minimal şeylerle can acıtmaksızın meydana gelmesi gerektiği şeklinde yorumlanmışsa da¹⁰⁰ "darabe"nin vurma anlamındaki kullanım örnekleri, ölüm anında yapılan bir dövme eylemi etrafında toplanmaktadır. Bu da bizi ister istemez mevzu bahis fiilin "acıtmaksızın vurun" anlamını tekrardan düşünmeye sevk etmektedir.¹⁰¹

Sonuç olarak âyetler veya hadisler, şiddetin değil huzur ve adaletin kökenleridir. Bu noktada kutsal kaynakların hiçbirisi, yanlış ve çarpıtıcı şekilde yorumlanarak şiddetin

⁹⁵ Buhârî, "Nikâh" 93; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 42-60; İbn Mâce, "Nikâh" 51; Tirmizî, "Radâ", 11.

⁹⁶ Âl-i İmrân 3/156; en-Nisâ 4/94,101; el-Mâide 5/106; el-Müzemmil 73/20.

⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2007), 93-133.

⁹⁸ İbnü'l-Kütüyye, Arap dili ve edebiyatı âlimidir, 367/977 yılında vefat etmiştir; Kutbettin Ekinci, "Nisa 34. Âyette Hitap Açısından "Darb" Meselesi", *Şarkiyat İlim Araştırmalar Dergisi* 1 (2021), 245; Ayrıca bkz. Ezherî, *Tehzîbu'l-Lüğa*, IV/3572.

⁹⁹ Ebû Dâvûd, "Nikah", 42; İbn Mâce, "Nikah", 3.

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 5/67-69; er-Râzî, *Mefatihü'l-Ğayb*, 10/90.

¹⁰¹ Okuyan, "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı", 93-133.

dayanağı olarak insanlığa sunulamaz. Nezdimizce bu bakış açısı, İslâmî öğretilerin hikmetine erişme noktasında oldukça yanlış bir yaklaşım tarzıdır.

Sonuç

Bu çalışmada; aile kurumuna verilen değer, evliliğin temel motivasyon kaynakları ve aile içi fertler açısından erkeğe düşen ahlaki sorumluluklar, İslâm perspektifinde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Âyetler ve hadislerle desteklenen bu inceleme sonucunda; evliliğin, toplumun güçlenmesi ve İslâm'ın yayılması için bir temel oluşturduğu, bununla birlikte toplumun ahlaki ve dini değerlerinin evlilik yoluyla korunduğu anlaşılmıştır. Ayrıca İslâm'ın; neslin devamlılığının sağlanması, dini değerlerin korunup gelecek nesillere taşınması, toplumun güç kazanması ve cinsel dürtülerin helal daire içerisinde giderilmesi gibi hususları, evliliğe birer teşvik unsuru olarak gördüğüne vurgu yapılmıştır. Öte taraftan evin idare ve yönetimini hakkıyla yerine getirmesi, nefsin kontrol ederek iffetine sahip çıkması, aile fertlerine karşı hoşgörü ve sabrı ön planda tutarak yapıcı davranışlar sergilemesi ve problemler karşısında İslâmî çözüm önerilerini doğru algılayıp uygulamaya geçirmesi gibi konular, evlilik birliği içerisinde erkeklere düşen başlıca sorumluluklar olarak ele alınmıştır.

Toplum içerisinde kadınların ahlaki değerleri ve davranışları sürekli olarak gündemde tutulurken erkeklerin gerekli husus üzerine var olan ahlaki sorumluluklarına yeteri düzeyde yer verilmeyişi, makalenin merkezinde yer alan temel meselelerden birisidir. İslâm'ın sunmuş olduğu ahlak öğretilerinin cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkesi kapsayıcı nitelikte olması bizi böyle bir çalışma üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bunun sonucunda ise toplumsal huzurun inşası için mevcut eksikliğin giderilmesinin gerekliliği vurgulanarak bu noktada okuyucuya bilgi aktarımı sağlanmıştır. Bu aktarımlar sonucunda, kadın ahlakıyla ilgili yapılan vurguların yanı sıra erkek ahlakının da aynı ölçüde önem taşıması ve toplumda buna dair farkındalık oluşturulması gerektiği çıkarımı elde edilmiştir.

Netice itibarıyla, ahlaki değerlerden yoksun evliliklerin giderek yok oluşuna şahit olurken dini ve ahlakî değerlerin içselleştirildiği evliliklerin sağlam bir kale gibi ayakta durmasının, tesadüfle açıklanamayacak kadar derin bir vizyonun yansıması olduğu çıkarımı yapılmıştır. Tüm güzelliklerin taşıyıcısı konumunda olan Hz. Peygamber'in bu noktadaki ulvî duruşu, İslâm'da var olması gereken erkek ahlakına işaret ederken, aile hayatı ise tüm nesillerin kalbine huzur veren toplumsal mirasın en büyük örneği ve her bireyin bu örnekten alması gereken manevi bir pay olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Kaynakça

Abdulbaki, Muhammed Fuad. *Mu'cemu'l-Müfehres Li-Elfazı'l-Kur'ânu'l-Kerim*. Kahire: Daru'l-Hadis, 2007.
Ahmedov, Reşadet. "Hz. Peygamber'in Evlendirdiği Kişiler ve Evlendirilme Amaçları". *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 23.

- Akpınar, Ali. “Ailevî Sorunlara Kur’ânî Çözümler: Nisâ Suresi 34. Âyet Bağlamında”. *Kadın ve Aile Sorunları Sempozyumu*. ed. Şemsettin Kırış. 63-77. Konya: Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Altunkaya, Neslihan. *İslâm Hukukunda Eşler Arası Anlaşmazlık*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Q4DxTEGBR0lm5Dlq8DrQDg&no=E6hpKMm9UMW0McXE-TYsRg>
- Apak, Adem. “Hz. Peygamber’in Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Ocak 2010), 61.
- Atay, Hüseyin vd. *Arapça-Türkçe Büyük Lügat*. Ankara: 1981.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat 1991.
- Aydın, Zeynel Abidin. “Nisâ Suresinin 34. Âyeti Bağlamında Evlilik Hayatında Kadının Geçimsizliği Durumunda Uygulanacak Çözümlerden “Darb” a Dair”. *Turkish Studies: Türkoloji Araştırmaları* 12/27 (2017), 87-100. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12574>
- Bayar, Mesut. “İslâm Aile Hukukunda Karı-Koca Arasında Meydana Gelen Anlaşmazlıklara Önerilen Çözümler”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 5 (2011), 99.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2003.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu’s-Sahih*. Kahire: Mektebetü’s-Selefiyye, 1400.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Ruhu’l-Beyân*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2009.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmu’l-Kur’ân*. thk. Abdusselam Muhammed Ali Şahin. Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994.
- Cevheri, İsmail b. Hammad. *es-Sihah: Tacü’l-Luga ve sşahu’l-Arabiyye*. nşr. Ahmed Abdülgafûr Attar. Beyrut: Darü’l-İlm, 1979.
- Çağrıçı, Mustafa. “İffet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/506. İstanbul: İFAV Yayınları, 1989.
- Çelik, Berna Özcan. *Genel Boşanma Sebebi Olarak Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/33758>
- D.İ.B., *Kur’ân-ı Kerim Meali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Derzeze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru’l-Hadîs*. Kahire: Dâru İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1383.
- Dölek, Adem. “Tıbb-ı Nebevî ve Sağlığın Korunması Açısından Kişisel Bakım”. *Uluslararası İslâm & Tıp (Tıbb-ı Nebevî) Kongresi*. ed. Hasan Akkanat & Ertuğrul Döner. 267-277. Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş’as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. Beyrût: el-Mektebetü’l-Asriyye, ts.
- Ebû Zehra, Muhammed. *el-Tekâfulü’l-İçtimai fi’l-İslâm*. Kahire: 1964.
- Ekinci, Kutbettin. “Nisa 34. Âyette Hitap Açısından “Darb” Meselesi”. *Şarkiyat İlim Araştırmalar Dergisi* 1 (2021), 245. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.858777>

- Erdem, Hüsameddin. *Ahlak Felsefesi*. Konya: Hüsameddin Erdem Yayınları, 2005.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmed. *Kitâbü'l-Ayn Mu'cemün Lüğaviyyün Tûrasiyyün*. tertib. Dr. Davud Sellum vd. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 2004.
- Firuzabâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakûb. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeti, 1998.
- Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. neşr. Seyyid İbrahim. Kahire: 1992.
- Geçioğlu, Ahmet Rifat. Döner, Ertuğrul. "Dindarlık ve Evlilik Uyumu İlişkisi: Evli Bireyler Üzerine Bir İnceleme". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (Haziran 2019), 203-205. <https://doi.org/10.30627/cuilah.536797>
- Geçioğlu, Ahmet Rifat. Döner, Ertuğrul. "İslâm'da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (Aralık 2019), 604. <https://doi.org/10.30627/cuilah.621379>
- Görgülü, Hasan Ali. *İslâm Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2005.
- Güner, Abdülkerim Osman. "İslâm Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2007), 51-62.
- Güngör, Erol. *İslâm'ın Bugünkü Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006.
- Havvâ, Saîd. *el-Esâs fi't-tefsîr*. çev. Eryarsoy, M. Beşir vd. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992.
- İbn Âşur, Muhammed Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunîsî. *Tefsîrû't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Daru Sahnûn, 1997.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî. *el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsîri Kitabi'l-Azîz*. thk. Abdusselâm Abdüşşâfi. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dar Sâder, 2003.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebe Hancı, 2001/1421.
- İbnü'l-Arabî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Dâru'kütübî'l-ilmîyye, 2003.
- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1991.
- İskilibi, Ebûssuûd Mehmed b. Muhyiddin Mehmed Efendi. *Tefsiru Ebi's suud irşâd-ı akli's selim ila mezayel Kur'âni'l-Kerim*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2006.
- Karaman, Hayrettin. *İslâm'da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- Karaman, Hayrettin. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*. Ankara: D.İ.B Yayınları, 2012.
- Kavuştu, Şura. *Hız Muhammed'in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti*. Konya: S.Ü.S.B.E., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006. <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/7762>
- Kılıçer, Esat. "İslâm'da Aile Plânlaması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXIV (1981), 496.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2014.

- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Beyrut: Muessesetu Risâle, 2013.
- Kutub, Seyyid. *Fizlâl'il-Kur'ân*. çev. Saraç, Emin vd. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1972.
- Küçük, Hasan. *İslâm'da Kitle Eğitimi*. İstanbul: Sırdaş Yayınları, 1976.
- Mâverdü, Alî b. Muhammed. *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*. Mısır: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1986.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc. *Sahîhü Müslim*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb. *el-Müctebâ mines-sünen*. Halep: Matbûat İslâmiyye, 1986.
- Nevevi, M. *Riyazü's Salihin ve Tercemesi*. çev. Burslan, Kıvamüddin. Erdem, Hasan Hüsnü. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, 1990.
- Okuyan, Mehmet. "Kadına Yönelik Şiddete Kur'ân'ın Bakışı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23 (2007), 93-133.
- Paçacı, İbrahim. "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslâm Aile Hukuku". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 62.
- Pazarlı, Osman. *İslâm'da Ahlak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.
- Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer. *et-Tefsîru'l-Kebîr Mefatihü'l-Ğayb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr Yayıncılık, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *ez-Zevâcî'l-İslâmî el-Mübekkir*. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1991.
- Sandıkçı, Kemal. "İslâm'da Ailenin Önemi", *İslâm'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*. Ankara: T.D.V. Yayınları, 1995.
- Selman, Adnan. "Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller". *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi* 4/1 (Aralık 2018), 16-18.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma`rife, 1993.
- Şa'ravî, Muhammed Mutevelli. *Tefsîru'ş-Şa'ravî*. Kahire: Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, 1991.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr Yayıncılık, 1988.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'u's-Sahîh* (Sünenü't-Tirmizî). thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve Muhammed Fuâd Abdülbâkî Mısır: Mustafâ el-Bâbî, 1395/1975.
- Uslu, Rifat. "Nisa Suresi 34. Âyeti Çerçevesinde İslâm Hukukunda "Nüşuz" Kavramına Bir Yaklaşım". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/47 (2016), 1133-1141. <https://doi.org/10.17719/jisr.2016.1459>
- Uysal, Asım. *Evlilik ve Cinsel Hayat*. İstanbul: Uysal Yayınevi, 2022.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Eslemi. *el-Meğazi*. thk. Marsden Jones. Darü'l Kütüb, 1984.
- Yavuz, Yunus Vehbi. *Kur'ân'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*. Mudanya: Feyiz Yayınları, 2011.
- Yeniçeri, Celal. *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat: Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.

Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1986.

Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Carullah Mahmûd b Ömer b Muhammed. *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmîzi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*. Lübnan: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.